

УДК 339:631.1:327.7 (ЄС)

*Т.О. ЗІНЧУК, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності
Житомирський національний
агроекологічний університет*

Проблеми адаптації аграрного сектору економіки до умов Угоди про зону вільної торгівлі Україна–ЄС

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку вітчизняного сільського господарства переконливо доводять про наявні об'єктивні передумови, потужний експортний потенціал і стимули для розвитку зовнішньоекономічної діяльності. Процеси формування та функціонування аграрного ринку вже неможливо розглядати поза контекстом європейської інтеграції, яка відкриває для аграріїв нові можливості й дає значні шанси для освоєння глобального економічного простору з погляду забезпечення преференційного торговельного режиму, доступу до ресурсів, розширення географічної і товарної структури експорту та імпорту агропродовольчої продукції, подолання тарифних і нетарифних бар'єрів тощо.

Однак, незважаючи на одержання преференційного режиму у взаємній торгівлі на користь України, практика вказує на цілий ряд проблем із прискорення процесу адаптації вітчизняної агропродовольчої продукції до вимог та норм європейського ринку. Гальмівними чинниками є низькі показники галузевої ефективності, невідповідність структури українського експорту попиту країн-членів Європейського Союзу (ЄС) на

продовольство, недостатня якість продукції, переважання у структурі експорту сировинної продукції й незначні конкурентні переваги окремих видів продукції на європейському ринку. Більш лояльні та менш гнучкі вимоги вітчизняного законодавства дискримінують національного агротоваровиробника, який не в змозі задовольнити вимоги європейського ринку, у той же час імпортери без перешкод потрапляють на український ринок. Саме при такій неоднозначній і ризикованій ситуації відбувається процес імплементації Угоди про зону вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС в аграрному секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначені проблеми тією чи іншою мірою актуалізуються, дискутуються та поглиблюються у наукових працях відомих дослідників аграрної науки. Комплексу питань із теорії міжнародної торгівлі відповідно до вимог глобалізаційної економіки й оцінки тарифного і нетарифного рівня регулювання торгівлі агропродовольчою продукцією та визначення його впливу на добробут населення присвячені праці С. Кваші [5], К. Кваші, [4], І. Кобути, О. Могильного, Л. Михайлової, Т. Осташко [6], М. Пугачова [7], Л. Шинкарук [6], В. Шкатули [13]; дослідження умов реформування аграрного

© Т.О. Зінчук, 2015

сектору під впливом основних норм та принципів Спільної аграрної політики ЄС (САП ЄС) здійснюють такі вчені, як Ю. Губені, В. Андрійчук, С. Дем'яненко, І. Кириленко; науковим пошуком напрямів та інструментів адаптації вітчизняного аграрного сектору до європейської моделі сільського розвитку займаються О. Бородіна [1], Н. Куцмус, Л. Молдаван, І. Прокопа [1], Б. Пасхавер, О. Шубравська й багато інших. Наукові здобутки вчених набули важливого теоретичного та практичного значення в оцінці умов і можливостей аграрного сектору у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію. Оскільки аграрний сектор знаходиться на початковому етапі імплементації Угоди про ЗВТ, реалії, наслідки та оцінки змісту тарифних і нетарифних домовленостей залишаються проблемними з огляду на організаційну, соціально-економічну й інституційну готовність галузі до європейських вимог.

Мета статті – систематизувати комплекс проблем адаптації аграрного сектору економіки щодо реалізації Угоди про ЗВТ з виявленням та оцінкою об'єктивних умов його реальної готовності до процесу європейської інтеграції.

Виклад основних результатів дослідження. Справжньою історичною подією для України стала ратифікація Верховною Радою України та Європейським парламентом 16 вересня 2014 року Угоди про асоціацію України з ЄС, документа, який відкриває шлях країні до проведення всеосяжних реформ за європейськими моделями розвитку. Економічний зміст реформ закладено в економічній частині цієї угоди, а саме в Угоді про ЗВТ, яка позитивно впливатиме на розвиток сільськогосподарської торгівлі й додаватимуть імпульсу для подальшої конкуренції та розширення присутності вітчизняних товаровиробників на європейських ринках, а отже, сприятиме глибшій інтеграції аграрного сектору до глобального економічного простору.

Процес створення поглибленої й всеохоплюючої зони вільної торгівлі досить суттєво відрізняється від аналогічних процесів, які відбувалися в інших європейських країнах – претендентах до вступу в ЄС, що зумовило відтермінування тимчасового застосування

зони вільної торгівлі Україна – ЄС на більше як річний термін: до 31 грудня 2015 року. Натомість домовлено, що ЄС на цей період дотримуватиметься автономних торговельних заходів для українських агропродовольчих товарів, забезпечивши їх вільний доступ на європейський ринок. Таким чином, у період імплементації* європейських правових стандартів в Україні створюється законодавча можливість від дозвільного до декларативного принципу початку діяльності, що стосується й аграрного сектору економіки. Головна вимога імплементації – суворе дотримання цілей і змісту міжнародної угоди, наближення економічної системи країни до економічної системи ЄС на основі взаємної лібералізації руху товарів, капіталів, знань, науково-технічного співробітництва.

Для аграрного сектору економіки України імплементація Угоди про ЗВТ – це початок нового етапу співпраці з ЄС, яка охоплює широке коло найчутливіших питань, які стосуються, зокрема: сучасного розвитку сільськогосподарського виробництва на засадах сталості, підвищення інституційного потенціалу на центральному та місцевому рівнях, взаєморозвитку політик у сфері сільського господарства й розвитку сільських територій, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору, ефективності та прозорості ринків, поширення знань, сприяння розробці й запровадженню інновацій, поліпшення якості продукції через відповідні заходи в галузі стандартизації, вимог до виробництва і схем контролю якості тощо [2, с. 115]. Тільки за графіком виконання зобов'язань щодо українського законодавства з нормами ЄС у сільському господарстві необхідно протягом 10 років гармонізувати 44 нормативних акти [2, с.130, 139].

Процес адаптації законодавства щодо врегулювання зазначених питань має позитивно позначитися на рівні розвитку аграрного сектору економіки, який останнім часом позиціонують як “локомотив” націона-

* Імплементація (англ. implementation – здійснення, виконання, практична реалізація) – фактична реалізація міжнародних зобов'язань на внутрішньогосподарському рівні, процес запровадження міжнародно-правових норм до національної правової системи.

льної економіки й бюджетотворювальної галузі. Навіть незважаючи на нестабільність політичної та фінансово-економічної ситуації в країні, сільське господарство продовжує нарощувати свій потенціал і демонструвати місце на європейському та світовому ринках як “серйозного гравця” й стабільного експортера. Вже традиційно за аграрним сектором закріпилися перше місце в світі за експортом насіння олій, третє – з експорту зернових і кукурудзи, шосте – пшениці, дев’яте – м’яса курей. Аграрний сектор формує 13% ВВП держави, а частка його в загальнонаціональному експорті сягає 9-11%. У структурі товарного аграрного експорту переважають зернові – 10,1%, жири та олії тваринного і рослинного походження – 5,5, насіння та плоди олійних культур – 3,2% [3, с. 9].

Аналіз розвитку зовнішньої торгівлі з країнами-членами ЄС за останні роки спонукає до висновку про значні темпи приросту експорту основних експортоорієнтованих видів агропродовольчої продукції й харчових продуктів. Європейські ринки агропродовольчої продукції стають все відкритішими та прозорішими для вітчизняних товаровиробників. Частка експорту до ЄС становить від 24 до 27% загального товарного експорту аграрної продукції. Насамперед, гарантовані умови для експорту формують ринки зерна, олій, сої, насіння соняшнику, м’яса птиці, риби, меду й інших видів сільськогосподарської продукції. Експортний потенціал зерна оцінюється експертами у 30-32 млн т, з відповідними валютними находженнями до 6,3 млрд дол. США. Тільки за період 2009-2013 років обсяг експорту агропродовольчої продукції по групі 01-24 УКТ ЗЕД зріс із 2084983,0 до 4479236,9 тис. дол. США, тобто більше, ніж у два рази, що відбулося в основному за рахунок таких груп, як: зернові культури, м’ясо та їстівні субпродукти, алкогольні й безалкогольні напої та оцет, різні харчові продукти [8–10]. В географічній структурі експорту агропродовольчої продукції з України частка країн ЄС становить 25% (для порівняння: країн Азії – 35%, СНД – 20, країн Африки – 15, інших країн – 5%). Таким чином, завдяки односторонньому відкриттю європейського ринку в рамках Угоди

про ЗВТ, Україні хоча б частково, але вдається компенсувати втрати від припинення експортних поставок на російський ринок. Відносно частки переробної продукції в експорті, то вона, на жаль, залишається невисокою, за винятком соняшникової олії – продукту промислової переробки з високою доданою вартістю, на яку припадає більше 5% у вітчизняній структурі експорту аграрної продукції. Повільно нарощуються темпи росту обсягів виробництва молочних виробів, маргаринів, цукру, кондитерських виробів.

У географічній структурі імпорту агропродовольчої продукції в Україну питома вага країн ЄС коливається від 30 до 38% (для порівняння: країн СНД – 13%, країн Азії – 20, США – 5, африканських країн – 4, інших країн – 20%) і поступово зростає [5]. Відзначається тенденція до посилення імпортозалежності аграрного сектору, що підтверджується статистичними даними: за період 2009-2013 років відбулося суттєве зростання обсягів імпорту агропродовольчої продукції по групі 01-24 УКТ ЗЕД – із 1832255,7 до 3079939,0 тис. дол. США, тобто майже у два рази. Зовнішньоторговельний оборот агропродовольчої продукції у 2013 році досяг 7558176 тис. дол. США при позитивному зовнішньоторговельному салдо – 1388298 тис. дол. США. У загальному показник зовнішньоторговельного салдо за п’ятирічний період демонструє переважно позитивну позицію, зокрема у 2013 році його значення становило 1398298 тис. дол. США [8,9,10].

Отже, реальні результати від здійснення зовнішньоекономічної діяльності, зростання показників товарообігу, умови, перелік та узгодженість позицій, визначених Угодою про ЗВТ, надають можливість гнучкого регулювання торгівлі між Україною та ЄС через лібералізацію тарифних і нетарифних методів. Зміст та вимоги, закладені в Угоді про створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, полягають у поступовому скасуванні митних тарифів, безмитному доступу в рамках встановлених квот до аграрного ринку ЄС, проведенні повної гармонізації з європейськими вітчизняних законів, норм, стандартів і регламентів. В односторонньому порядку ЄС запровадив

процес лібералізації доступу вітчизняних агропродовольчих товарів на європейський ринок.

З огляду на результати розрахунків щодо прогнозних ефектів від дії Угоди вважається, що введені ЄС тарифні квоти на вітчизняну агропродовольчу продукцію позитивно позначатимуться на активізації експорту. Так, у разі набрання чинності положень Угоди про ЗВТ і падіння цін на 10%, до якого застосовані тарифні квоти ЄС, обсяг валютних надходжень за рахунок вітчизняних експортерів становитиме 587,4 млн дол. США щороку, що на 14,6 млн дол. США більше, ніж за експорт такої ж кількості агропродовольчої продукції в умовах діючих положень СОТ [13, с. 12]. Зазначається також, що загальний обсяг тарифної квоти на аграрну продукцію, що надається Україні для імпорту в ЄС, оцінюється у грошовому виразі в 1,45 млрд дол. США. Причому ця оцінка неостаточна, оскільки величина квоти збільшуватиметься за рахунок експорту зернових до обсягів фактичного експорту [4, с. 17].

Аналіз змісту Угоди про ЗВТ доводить про спільну згоду сторін щодо зміни порядку тарифного захисту внутрішнього агропродовольчого ринку, а саме: по групі товарів 1-24 УКТ ЗЕД Україна зобов'язується зменшити діючу ставку з 9,24 до 6,77 з моменту набуття дії Угоди та досягти її рівня на 11-й рік дії Угоди до рівня середньої арифметичної ставки ввізного мита – 1,38%. У цілому Україна має знизити рівень тарифного захисту агропродовольчої продукції за 1448 товарними позиціями, що на 192 товарні лінії більше, ніж для України відкриває ЄС.

Водночас ЄС зобов'язався зменшити діючу середню арифметичну ставку мита до 0,6% також із моменту набуття чинності Угоди. Україною в рамках Угоди встановлено загальний обсяг імпортних квот, які суттєво не впливатимуть на ринкову рівновагу і волатильність цін. У межах зобов'язань передбачено встановлення тарифної квоти з нульовою ставкою мита на такі види продукції, як м'ясо свинини – 20 тис. т, м'ясо птиці – 18 тис. т із доведенням до загального обсягу імпорту 20 тис. т протягом наступних п'яти років та цукру загальним обсягом 30 тис. т [11; 4, с. 12].

Таким чином, зовнішньоторговельна політика України в аграрному секторі, основи якої закладені в Угоді про ЗВТ, відповідає нормам і принципам СОТ, світовим вимогам щодо здійснення митно-тарифного регулювання, спрямованим на мінімізацію аграрного протекціонізму. Але здоровий прагматизм, економічні цілі та певною мірою консерватизм у питанні оптимістичного сприйняття процесів євроінтеграції в аграрному секторі економіки у найближчій перспективі нівелюють результативність досягнення завдань Угоди, що підтверджується дещо необ'єктивним, не зовсім адекватним сприйняттям економічної реальності, або економічними міфами з її реалізації. Логічно виявити й осмислити окремі з них.

Міф перший. Готовність сільськогосподарських товаровиробників використовувати можливості даної Угоди щодо експорту агропродовольчої продукції. Перевага Угоди полягає у наділенні працівників сільськогосподарства правом реалізації виробленої продукції в межах встановлених тарифних квот. Україна одержала від ЄС тарифні квоти на пшеницю, кукурудзу, яловичину, ячмінь, курятину, яйця, мед тощо. Загальна вартість українського експорту квотованої агропродовольчої продукції до ЄС може становити близько 1,5 млрд дол. США за умови повного використання тарифних квот. Річний приріст позаквотового і квотованого українського експорту в перший рік дії Угоди може привести до зростання обсягів торгівлі більше ніж на 38% [7].

З одного боку, самі квоти звужують експортні можливості, з іншого – формують відповідальність виробника за якість та безпеку експортоорієнтованої агропродовольчої продукції. Однак за попередній рік використати надані квоти з експорту вдалося неповністю. За більшістю товарних позицій вітчизняні аграрії не змогли реалізувати жодної тонни сільськогосподарської продукції. Утримання експорту відбувається через існування нетарифних бар'єрів: санітарних, фітосанітарних, технічних вимог, яким повинні відповідати продукти експорту і яким нині не відповідають продукція тваринного походження, готові харчові продукти, овочі, фрукти тощо. По суті – це ті параметри без-

пеки, які регулюються не ринком, а регламентами ЄС та виступають надійним захистом прав споживача в умовах висококонкурентного ринку.

Процес гармонізації стандартів до європейських відбувається повільними темпами й потребує подолання трирівневої системи стандартизації, яка склалася і діє в Україні протягом останніх років. Відповідно до основних засад Угоди, Україна повинна поступово запроваджувати європейські стандарти (EN) як національні (Додаток 3 Угоди про асоціацію Україна-ЄС). У кількісному виразі необхідно гармонізувати в сфері сільськогосподарства та харчових продуктів майже 300 міжнародних стандартів Кодексу Аліментаріус.

Таким чином, для повноцінного виходу на європейський ринок Україні потрібно усунути нетарифні перешкоди, що в свою чергу потребує реформування внутрішнього законодавства, поліпшення якості сільськогосподарської продукції через відповідні заходи в галузі стандартизації, вимог до виробництва й схем контролю якості.

Міф другий. Поліпшення інвестиційного клімату, зростання інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки та готовність інвесторів вкладати кошти в розвиток галузі й села. Дійсно, можна зазначити, що темпи інвестування в сільське господарство (співвідношення інвестицій в основний капітал до секторальної доданої вартості) значно перевищують темпи інвестування в промисловість і сферу послуг. Разом із тим інвестиційними мотиваціями переважно виступають не соціально-економічні та інноваційні пріоритети підвищення ефективності аграрного виробництва й сільського розвитку, а одержання надприбутків за рахунок вкладення коштів у великодохідні галузі, контроль над використанням і володінням земельними ресурсами, право на частку в управлінні сільськогосподарськими підприємствами, диверсифікація основного бізнесу та, як наслідок, інвестиційна привабливість стає все більш від'ємною. Агропродовольчий ринок функціонує й розвивається в інтересах експортних трейдерів і великих компаній агрохолдингового типу. В Україні майже 42 млн га сільськогосподарських зе-

мель, із них майже половина обробляється великими та середніми підприємствами, для яких ефективний збут на світовому й європейському ринках – найважливіше завдання.

При цьому сільськогосподарські товаровиробники постійно відчують проблеми нестачі капіталу та дефіцит обігових коштів. Інвестиції не надають потрібного імпульсу розвитку, насамперед інноваціям, впровадженню енергозберігаючих прогресивних технологій, створенню цивілізованого аграрного ринку зі збалансованою інфраструктурою, введенню на ринок новітньої продукції, можливостям створення раціональної структури землекористування, біологізації землеробства. В умовах девальвації гривні слід очікувати згорання інвестпроектів у сільському господарстві та зовнішньої експансії великого бізнесу.

Досвід державного регулювання процесу інвестування країн-членів ЄС доводить про значну частку залучених коштів у сільське господарство, серед яких значне місце посідають кредити й субсидії. У механізмі кредитування задіяні фінансові установи, які створені та функціонують на кооперативних засадах. Наприклад, у Франції майже 50% кредитування аграрного сектору припадає на три незалежні кооперативні банківські групи; у Польщі банк “Польські Snolgzieski” кредитує 80% фермерів і включає 600 кооперативних банків на рівні сіл, що становить 5% сукупних банківських активів країни; у Голландії “Рабобанк” кредитує 90% галузі сільського господарства; в Іспанії аграрні кредити сконцентровані в “Кооперативі де Кредито”, який об'єднує 140 сільських кредитних кооперативів та володіє 5%-ю часткою кредитного ринку країни.

Нагромадження капіталу в аграрному секторі є важливим чинником процесу імплементації угоди про ЗВТ із погляду сприяння відкритості економіки й розширення статей аграрного експорту.

Міф третій. Дрібнотоварні селянські господарства – важливий чинник експортоорієнтованої економіки, підвищення конкурентоспроможності агропродовольчої продукції та подолання бідності. У країнах-членах ЄС середньостатистичний фермер має у воло-

дінні лише 12 га землі, менше 5 га припадає на більше, ніж 70% фермерів. Зважаючи на невеликі розміри, фермерам складно знайти можливості для реалізації продукції за кращими ринковими цінами. Попри це, 14 млн європейських фермерів забезпечують умови для функціонування 250 тис. переробних підприємств, 200 тис. гуртових ринків і 500 тис. роздрібних торговельних компаній [18, с. 12].

На відміну від успішного функціонування підприємств малого й середнього агробізнесу в європейських країнах, в Україні стало закономірністю укрупнення господарств аграрного сектору. Невирішеність питання з формування організаційно-нормативного механізму щодо надання юридичного статусу особистим сімейним господарствам (ОСГ), існування їх поза ринком і поза участю в експортних операціях гальмує будь-яке устремління до збільшення зовнішньоторговельного обігу між Україною й країнами ЄС та, одночасно, підриває позиції гарантій продовольчої безпеки країни. Забезпечуючи 70-80% виробництва сільськогосподарської продукції, дрібні сільськогосподарські виробники, а саме фермерські господарства й ОСГ, не можуть бути інтегровані у світовий та європейський ринок, вироблена ними продукція неконкурентоспроможна ні за стандартами, ні за ціною, ні за якістю, ні за багатьма іншими параметрами, що перешкоджає їм вихід не лише на внутрішній, але й на жорсткий і складний за вимогами ринок країн-членів ЄС.

Подолання виробничих проблем та забезпечення відповідних умов добробуту і якос-

ті життя сільськогосподарським товаровиробникам на сільських територіях лежить у двох площинах. *По-перше*, посилення ролі держави як гаранта надання фінансової, юридичної, організаційно-нормативної та законодавчої підтримки і, *по-друге*, адаптація до європейської моделі сільського розвитку, заснованій на децентралізації структури управління, підтримці лідерських ініціатив сільських громад, диверсифікації економіки, реалізації багатофункціональної ролі сільського господарства, формуванні справжньої “людиноцентричної” концепції розвитку. Відповідно необхідним є продумано-логічний алгоритм зміни ситуації щодо набуття ОСГ статусу товаровиробника, трансформації їх у сімейні фермерські господарства із запровадженням пільгової системи оподаткування та соціального страхування. У зворотному випадку сировинна орієнтація експорту буде нарощуватися галопуючими темпами і втрати 25 млн грн доданої вартості на кожних 100 тис. т експорту [12] будуть вважатися “не такими вже й значними”.

Міф четвертий. Доцільність підтримки вітчизняного сільськогосподарського товаровиробника та ефективність методів управління ціновими ризиками. В ЄС традиційно існували механізми підтримки сільськогосподарського товаровиробника, навіть незважаючи на їх невідповідність дії основного закону ринку: попиту і пропозиції. При сумарному бюджеті ЄС у 2013 році – 147,1 млрд євро, витрати на сільське господарство та сільський розвиток сягнули 58,8 млрд євро (табл. 1).

1. Бюджетні витрати на Спільну аграрну політику ЄС, млн євро

Витрати	2012 р.	2013 р.	2014 р. (прогноз)
Бюджет ЄС – усього	147443,3	147085,4	138634,5
Витрати на сільське господарство та сільський розвиток – усього у т.ч.:	59514,1	58851,9	57993,6
- адміністративні витрати	132,9	133,2	133,1
- інтервенції аграрних ринків	3406,0	2773,4	2496,3
- прямі доплати	40880,0	40931,9	41240,8
- сільський розвиток	14591,7	14805,0	13987,3
- передінтеграційні заходи у сфері сільського господарства та сільського розвитку	231,2	259,3	90,0
- міжнародні аспекти реалізації САП ЄС	3,6	6,6	6,7
- аудит сільськогосподарських витрат	110,4	84,9	6,8
- політична стратегія та координація політики у сфері сільського господарства й сільського розвитку	45,6	27,3	32,6

Джерело: [14, с. 119].

У 2013 році рівень державної підтримки сільського господарства в ЄС становив від 775 євро на 1 га (Франція, Німеччина), 511 євро (Греція) до 83 євро на 1 га (Латвія) вирощування культур, що у свою чергу сприяє доступності ринкової ціни на продукти харчування для споживачів. В Україні рівень аналогічної підтримки дорівнює 385 грн, або 23,5 євро. Згідно з чинним законодавством, зокрема, постановою Європейського парламенту і Європейської ради № 1306/2013 щодо фінансування, менеджменту та моніторингу САП ЄС, витрати на реалізацію цієї політики здійснюються з двох фондів: Європейського сільськогосподарського фонду гарантування (EAGF), з якого забезпечуються прямі доплати для сільськогосподарських виробників і заходи з регулювання аграрних ринків, та Європейського сільськогосподарського фонду для сільського розвитку (EAFRD), який фінансує витрати, пов'язані з реалізацією програм сільського розвитку [17].

Узагалі, діюча практика господарювання в ЄС ототожнюється з політикою протекціонізму, яка суперечить правилам Світової організації торгівлі (СОТ) і вимагає поступової лібералізації, перегляду методів управління цінами та спонукає до реформування Спільної аграрної політики ЄС (САП ЄС). Пріоритети САП ЄС на період до 2020 року націлені на інтенсивний та інноваційний розвиток експортоорієнтованого сільського господарства при збереженні підтримки фермерів на досягнутому рівні, але за умов дотримання ними вимог, які відповідають основним засадам Концепції сталого розвитку з посиленням екологічної складової. Йдеться про: 1) вирощування фермерами не менше трьох сільськогосподарських культур, або обов'язкове дотримання трипільної сі-

возміни; 2) відведення 7% площ сільськогосподарських угідь під екологічно чисті сільськогосподарські культури; 3) резервацію пасовищ. Причому штрафні санкції накладаються у розмірі 30% від суми дотацій, якщо фермер не дотримує зазначених вимог. Отже, нова модель САП ЄС зорієнтована на "озеленення" сільського господарства, підвищення його сталості, що планується досягти завдяки спільним і взаємодоповнюючим ефектам різних політичних інструментів та дотриманню принципу інтегрованого підходу до сільського розвитку, згідно з яким не-сільськогосподарська діяльність доповнює сільське господарство, відкриваючи нові перспективи для вирівнювання існуючих регіональних диспропорцій. Саме до такої моделі повинна адаптуватися сучасна аграрна політика України, що певною мірою буде на користь процесу імплементації Угоди про ЗБТ.

Міф п'ятий. Інституційна забезпеченість розвитку агробізнесу і сільського підприємництва. В умовах сприятливого інституційного середовища, як показує досвід країн-членів ЄС, фермери не лише успішно займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, але й здійснюють її переробку, зберігання, збут, ефективно займаються зовнішньоекономічною діяльністю та диверсифікують аграрне виробництво у бік не-сільськогосподарського бізнесу, що також розширює можливості для експорту продукції з повним циклом переробки.

Показники, що характеризують інституційне забезпечення підприємницької діяльності в Україні, є досить низькими порівняно з аналогічними показниками країн-членів ЄС при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності (табл. 2).

2. Рейтинги інституційної сприятливості розвитку підприємницької діяльності в окремих країнах-членах ЄС та Україні, за 1-ше півріччя 2014 р.

Країна	Рейтингові значення				
	1	2	3	4	5
Великобританія	8	45	68	16	36
Італія	56	46	41	141	147
Німеччина	14	114	89	68	13
Польща	32	85	39	87	52
Україна	96	76	59	108	43

Примітка: 1 – легкість започаткування підприємницької діяльності; 2 – реєстрація підприємства; 3 – реєстрація прав власності; 4 – механізм оподаткування; 5 – забезпечення виконання контрактів.

Джерело: [15, 19].

У світовому рейтингу Україна за проведеними розрахунками щодо визначення інституційних умов започаткування підприємницької діяльності знаходилася на 96-й сходинці. При цьому за показником реєстрації прав власності країна посідає 59-те місце; за показником механізму оподаткування – 47-ме; за показником забезпечення виконання угод – 45-те місце. Крім того, інституційний пакет законодавства ЄС вимагає суттєвої перебудови норм і правил сертифікації, стандартизації, процедур сировинної підготовки, переробки, виготовлення й маркування готової харчової продукції, запровадження Європейської системи захисту назви та географічного походження продукції й адаптацію до неї сільськогосподарських підприємств, які виробляють специфічну чи унікальну продукцію, тощо. Відповідні правила повинні бути встановлені також в Україні.

Висновки. Процес європейської інтеграції не закінчується укладенням вищезгаданої Угоди, а лише починається і буде довготривалим, виходячи з виділених пріоритетів і проблем розвитку аграрного сектору. Сировинна спрямованість українського експорту доводить про низьку платоспроможність сільськогосподарських товаровиробників і технологічну відсталість галузі. Обмежені можливості щодо закупівлі сучасного облад-

нання й устаткування, недостатність державної підтримки, поступове скорочення дрібнотоварного сектору внаслідок агрохолдингової корпоратизації та пов'язаного з нею вузькоспеціалізованого виробництва експортоорієнтованої продукції, повільність інституційних перетворень, неадаптованість до європейської моделі сільського розвитку, ігнорування агроекологічних вимог при веденні сільськогосподарського виробництва – це неповний перелік перешкод, за яких імплементація Угоди про ЗВТ між Україною й ЄС виявиться серйозним випробуванням.

Використання переваг процесу євроінтеграції, які закладені в рамках Угоди, має сприяти: *по-перше*, встановленню однакових вимог як до національного виробника агропродовольчої продукції, так і до імпортера, *по-друге*, узгодженню вітчизняної аграрної політики з цілями та принципами САП ЄС; *по-третє*, постійному зростанню обсягів взаємної торгівлі аграрною продукцією й розширенню її асортименту; *по-четверте*, усунуванню певних тарифних і нетарифних бар'єрів, які стримують процес лібералізації торгівлі. Окрім того, при надзвичайно високому рівні освоєння земельного простору в аграрному секторі економіки зовнішньоекономічні перспективи можна вважати оптимістичними.

Список використаних джерел

1. Бородіна О.М. Сімейне фермерство: куди загаяють його законотворці? / О.М. Бородіна, І.В. Прокопа // Агробізнес сьогодні. – 2014. - № 22(283).
2. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління; під ред. І. Бураковського та В. Мовчана // Інститут економічних досліджень і політичних консультацій. – К., 2014. – 140 с.
3. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2013 році: стат. зб.; за ред. А.О. Фризоренко. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 157 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Кваша К.С. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору в умовах формування зони вільної торгівлі Україна-ЄС / К.С. Кваша : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – К., 2014. – 22 с.
5. Кваша С.М. Підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом: виклики і перспективи; Національна академія аграрних наук України. ННЦ "Інститут аграрної економіки" / С.М. Кваша [Електронний ресурс]. – Режим доступу: fem.sumdu.edu.ua/.../presentation_2014_last.p.
6. Оцінка впливу Угоди про асоціацію/ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України: наук. доп.; за ред. акад. НАН України В.М. Гейця, чл.-кор. НААН Т.О. Осташко, чл.-кор. НАН України, д-ра екон. наук Л.В. Шинкарук, чл.-кор. НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів НАН України". – К., 2014. – 102 с.
7. Пугачов М. Перспективи розвитку вітчизняного аграрного сектору у зв'язку з підписанням Україною економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом / [Пугачов М.І., Власов В.І., Духницький Б.В., Кривенко Н.В. та ін.] ; за ред. М.І. Пугачова. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. – 44 с.
8. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2010 році. Стат. зб.; відп. за випуск А. О. Фризоренко. – К. : Державна служба статистики України, 2011. – 240 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

9. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2011 році. Стат. зб. ; відп. за випуск А. О. Фризоренко. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 240 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2013 році. Стат. зб. ; відп. за випуск А. О. Фризоренко. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 207 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Угода про Асоціацію Україна – ЄС / Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344&cat_id=223223535.
12. Худицький В. Малий бізнес: шукати можливості там, де інші бачать проблеми / В. Худицький // Дзеркало тижня. – 2015. – №4. – 6-13 лют.
13. Шкатула В.П. Державне регулювання експорту та імпорту продовольства / В.П. Шкатула : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Житомир, 2014. – 20 с.
14. Agriculture in the European Union: report 2013 / Directorate-General for Agriculture and Rural Development, 2013. – 337 p.
15. Doing Business – 2015. Retrived from: <http://www.doingbusiness.org/features/Highlights2015.aspx>.
16. EUROPE 2020: European strategy for smart, sustainable and inclusive growth / European Commission. – Brussels, 2010. – 32 p.
17. Regulation № 1306/2013 of the European parliament and of the council of 17 december 2013 on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy and repealing council regulations № 352/78, № 165/94, № 2799/98, № 814/2000, № 1290/2005 and № 485/2008 / Official Journal of the European Union, 2013. – L. 347. – P. 549–607.
18. The Common Agricultural Policy: A partnership between Europe and Farmers / European Commissioner for Agriculture and Rural Development. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. – 16 p.
19. Worldwide Governance Indicators. – Retrived from: http://info.worldbank.org/governance/wgi/sc_country.asp

Стаття надійшла до редакції 17.03.2015 р.

* * *

Новини АПК

Аграрії збільшують експорт до країн ЄС

Україна збільшує обсяги товарообороту з країнами Європейського Союзу. Про це повідомив Міністр аграрної політики та продовольства України Олексій Павленко при проведенні міжнародного симпозиуму «Україна: Визволення від пострадянської спадщини», який відбувся 26 квітня в Києві.

«Ми закладаємо основу для співпраці з ЄС у рамках майбутньої зони вільної торгівлі. Ми зацікавлені у збільшенні експорту до ЄС. Разом із галузевими асоціаціями та великими виробниками збираємо інформацію щодо експортного потенціалу українського агросектору та переробної промисловості. Вдосконалюємо внутрішнє законодавство, щоб полегшити виробникам доступ на ринки ЄС», - зазначив Міністр.

Зокрема, за результатами минулого року обсяг товарообігу збільшився на 5% та наблизився до позначки 5 млрд дол. США. За чотири місяці поточного року вичерпано квоти на поставку меду, кукурудзи та овочевої продукції.

У поточному році, як і в минулому, Україна експортує сільськогосподарську продукцію до ЄС на основі режиму автономних торговельних преференцій, наданих з боку Євросоюзу, і має достатньо прийнятні показники. Це свідчить про конкурентоздатність української продукції. Мінагрополітики України взаємодіє з Європейською Комісією щодо розширення переліку продукції українського АПК, зокрема тваринного походження, дозволеної до експорту на ринок ЄС.

«Для нас Європа — не лише стратегічний ринок, але й провідний досвід та найкращі світові практики. Ми синхронізували вже понад 50 законів, започаткували 40 європейських директив. У рамках політики децентралізації скасували 14 ліцензій, 6 сертифікатів, для допомоги бізнесу внесли зміни до десятків законодавчих актів», — додав Міністр.

Олексій Павленко подякував європейським партнерам за підтримку реформ в Україні, надання технічної та наукової допомоги. Разом з експертами ЄС Міністерство працює над реформуванням лісового господарства, запровадженням прозорого ринку землі.

«Безцінною для нас є допомога у реформуванні земельних відносин. Ми маємо спільне бачення розбудови прозорого ринку землі. Вже зараз пропонуємо інвесторам 7-річні договори на землю. Це нововведення — гарантія для бізнесу, що принаймні такий період він може планувати використання ділянки, сівозміни, реалізацію інвестиційних проектів», — підкреслив Міністр.

Прес-служба Мінагрополітики України